

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДЕФОРЖ Ганна – доктор історичних наук, професор, професор кафедри природничих наук та методик викладання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: історія науки і техніки та освіти, історія біології, теорія еволюції, історія медицини, громадське здоров'я, методика навчання природничих дисциплін.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DEFORZH Hanna – Doctor of History Sciences, Professor, Professor of the Department of Natural Sciences and Teaching Methods of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: history of science and technology and education, history of biology, theory of evolution, history of medicine, public health, teaching methods of natural sciences.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2026 р.

Стаття прийнята до друку 14.03.2026 р.

УДК 373.3:37.014.5

DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-223-17-22

ISSN 2415–7988 (Print) ISSN 2521–1919 (Online)

ДОВГА Тетяна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4219-0194>
e-mail: t_dovga@ukr.net

КЛЮЧОВІ ТRENДИ ОНОВЛЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті актуалізовано проблему реалізації шкільної реформи в Україні з урахуванням військового стану та поглиблення кризової ситуації в суспільстві. Початкову освіту розглянуто як важливу ланку системи освіти та складник загальнодержавного освітнього простору – Нової української школи.

Виокремлено ключові тенденції оновлення початкової освіти, до яких віднесено: компетентнісний підхід, інтегроване навчання, STEM-освіту, персоналізоване навчання, соціально-емоційне навчання.

Компетентнісний підхід розглядається як нова освітня парадигма, що забезпечує органічне поєднання традиційної й інноваційної системи освіти.

Базовою категорією для неї вважається поняття «компетентність», яке тлумачиться як особистісне утворення, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини та означає здатність застосовувати набуті знання для розв'язання життєво важливих проблем. Перелік ключових компетентностей встановлюється Державним стандартом початкової освіти та є обов'язковим для виконання закладами загальної середньої освіти.

Зазначено, що інтегроване навчання передбачає відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного і всебічного вивчення важливих наскрізних тем. Особливої актуальності для початкової освіти набула ідея інтеграції різнопредметних знань. Ефективними формами інтегрованого навчання в початковій школі виступають: інтегровані освітні галузі, інтегровані навчальні предмети, інтегровані навчальні курси, інтегровані уроки, міжпредметні навчальні проекти тощо.

STEM-освіта є одним із важливих трендів розвитку української освітньої системи. Вона надає можливість реалізувати інтегрований, міждисциплінарний і проектний підходи до навчання, обґрунтовано розвиває здібності до аналітичної, дослідницької роботи, експериментування та критичного мислення.

Персоналізація навчання передбачає адаптацію навчального процесу до індивідуальних потреб, інтересів та стилю навчання кожного учня. Широю можливістю для персоналізації навчального процесу надає штучний інтелект, зокрема: адаптивне навчання, зворотний зв'язок, автоматизація рутинних завдань тощо. Персоналізоване навчання в початковій школі застосовується здебільшого в умовах інклюзивного навчання.

Соціально-емоційне навчання (Social Emotional Learning) в початковій школі підтримує позитивний емоційний клімат, сприяє зниженню рівня конфліктності та підвищенню стресостійкості, що дозволяє дітям адаптуватися до змін та долати складні життєві ситуації з мінімальними психоемоційними втратами.

Ключові слова: початкова освіта, компетентності, компетентнісний підхід, інтегроване навчання, STEM-освіта, персоналізоване навчання, соціально-емоційне навчання.

DOVHA Tetiana –

Doctor of Pedagogy, Professor, Professor of the Department of Preschool and Primary Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4219-0194>
e-mail: t_dovga@ukr.net

KEY TRENDS IN PRIMARY EDUCATION RENOVATION

The article highlights the issue of implementing school reform in Ukraine under the conditions of martial law and the deepening crisis situation in society. Primary education is considered as an important component of the national education system and a key element of the nationwide educational reform known as the New Ukrainian School.

The study identifies the key trends in the modernization of primary education, including the competency-based approach, integrated learning, STEM education, personalized learning, and social-emotional learning.

The competency-based approach is viewed as a new educational paradigm that ensures an organic combination of traditional and innovative educational practices. Its core category is the concept of “competence,” which is interpreted as a personal formation manifested through active independent actions and reflecting the ability to apply acquired knowledge to solve real-life problems. The list of key competencies is defined by the State Standard of Primary Education and is mandatory for all general secondary education institutions.

Integrated learning involves the selection and combination of educational material from different subjects in order to ensure a holistic and comprehensive study of cross-cutting topics. In primary education, the idea of integrating knowledge from different disciplines has

gained particular relevance. Effective forms of integrated learning include integrated educational areas, integrated subjects and courses, integrated lessons, and interdisciplinary educational projects.

STEM education is identified as one of the important trends in the development of the Ukrainian educational system. It enables the implementation of integrated, interdisciplinary, and project-based approaches to learning and promotes the development of analytical thinking, research skills, experimentation, and critical thinking.

Personalized learning involves adapting the educational process to the individual needs, interests, and learning styles of each student. Artificial intelligence provides broad opportunities for personalizing the learning process, including adaptive learning, feedback systems, and the automation of routine tasks. In primary education, personalized learning is most often implemented in inclusive education settings.

Social-emotional learning in primary school contributes to the development of a positive emotional climate, reduces the level of conflicts, and increases stress resilience. This approach helps children adapt to changes and cope with difficult life situations with minimal psycho-emotional losses.

Key words: primary education, competencies, competency-based approach, integrated learning, STEM education, personalized learning, social-emotional learning.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реформування шкільної освіти в Україні відбувається в складних умовах: пандемія, військова загроза, побутові та економічні негаразди – усе це негативно впливає на морально-психологічний стан населення. Але, незважаючи на труднощі, в країні реформуються всі ланки освіти: учасники освітнього процесу успішно адаптуються до нових умов життя і навчання, активно впроваджуються в освітній процес інноваційні технології, удосконалюється дизайн закладів освіти, відбувається професійний розвиток педагогічних працівників, розширюються можливості отримання повноцінної освіти для різних категорій населення. Водночас, виникають нові освітні тренди, які потребують негайного і конструктивного розроблення шляхом спільних зусиль науковців та вчителів-практиків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З-поміж численних публікацій, присвячених питанням компетентнісного підходу в шкільній освіті, зокрема в початковій, заслуговують на увагу наукові праці Т. Байбари, Н. Бібік, Л. Ващенко, А. Кондратьєва, В. Мартиненко, О. Овчарук, О. Онопрієнко, О. Пометун, О. Савченко та ін. Питаннями інтегративного підходу в початковій освіті займаються вчені М. Арцишевська, І. Большакова, О. Любарська, О. Мариновська, Л. Ніколенко, О. Сакалюк, О. Сокурєнко, Л. Стефунько, О. Рибачук та ін. Проблеми STEM-освіти досліджують В. Андрієвська, С. Доценко, С. Іванов, Ю. Кравченко, І. Потапенко, М. Росток, Н. Сороко, М. Швардак. Особливості персоналізованого навчання в закладах загальної середньої досліджують О. Саган, С. Якубов, В. Ялліна. Розвитком проблеми соціально-емоційного навчання в Україні опікуються Н. Басюк, Т. Водолазська, Н. Дужик, О. Елькін, Г. Жулінська, О. Ковальчук, О. Масалітіна, О. Матвієнко, В. Панченко, Г. Розлуцька, М. Химич, Г. Ябурова та ін.

Мета статті – дослідження ключових освітніх трендів, які забезпечують оновлення початкової освіти в умовах реалізації концепції Нової української школи. Для досягнення мети використано результати досліджень вітчизняних авторів, що розкривають проблеми реформування освітньої галузі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на велику різноманітність сучасних тенденцій, що виникли та продовжують з'являтися на ґрунті реформування освіти в Україні, до ключових трендів початкової освіти віднесемо ті, що стосуються процесу навчання в початковій школі: *компетентнісне навчання, інтегроване навчання, STEM-навчання, персоналізоване навчання, соціально-емоційне навчання*

1. Компетентнісний підхід до навчання

В останні десятиліття педагогічний тезаурус збагатився поняттями, пов'язаними з компетент-

нісним підходом в освіті. Зокрема, поняття «компетентність» розглядається як «здатність застосовувати набуті знання, уміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини» [3, с. 24].

В. Федяєва вважає, що компетентнісний підхід – це не нова освітня парадигма, тому він має розглядатися в контексті історизму й сьогодення, а точніше – інтеграції традиційної й інноваційної системи освіти. Саме таке тлумачення (розуміння) дає можливість констатувати, що традиційний складник забезпечує глибокі теоретичні знання, а інноваційний – сприяє реалізації творчих здібностей та особистісного потенціалу і забезпечує подальше вдосконалення освіти на різних етапах організації освітнього процесу. Що не стосується школи, то є доречним доповнення такої роботи широкою палітрою позаурочної, виховної та позашкільної діяльності через зосередження уваги на практичному аспекті отриманих знань [13, с. 16].

На думку М. Гречини, поняття «компетентнісний підхід» означає, що освітній процес направлений на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей. Така траєкторія навчання сприяє формуванню цілого комплексу компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо). Ці компетентності здобувають учні під час навчання в закладі освіти. Це в подальшому поступово сприяє відмові від традиційної форми освіти, що формувала знаннєвий підхід до навчання. Натомість нова модель навчання передбачає зосередження не на накопиченні знань, умінь і навичок, а здатності їх застосовувати і творчо діяти у різних життєвих ситуаціях.

Компетентнісне навчання вимагає від педагога кардинально змінити підхід до викладання свого предмета. Тепер педагог є організатором освітньої діяльності, а учні – здобувачами освіти. Модель їхньої поведінки теж має змінюватись – від пасивного засвоєння знань до активної самостійної і дослідницької діяльності [1].

Оновлений Державний стандарт початкової освіти (2025) містить ключові компетентності, які повинні набуті учні в початковій школі. Зокрема, громадянська та соціальна компетентність передбачає: «... життєву стійкість, здатність діяти в нових непередбачуваних обставинах, рефлексію, підтримку власного фізичного і ментального здоров'я, емпатію, готовність співпрацювати, домовлятися і мирно розв'язувати конфлікти; піклування про особистий і соціальний добробут, формування уявлень про власне майбутнє» [2].

2. Інтеграція та STEM-орієнтація навчання

Реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів, навчальних тем і проблем і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний підхід в напрямку розробки інтегрованих підручників, впровадження інтегрованих курсів, проведення інтегрованих уроків та використання системи інтегрованих навчальних завдань.

Під «інтегрованим навчанням» розуміють навчання, яке базується на комплексному підході до навчально-виховної діяльності і передбачає відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного і всебічного вивчення важливих наскрізних тем. Ефективними формами інтегрованого навчання виступають: інтегровані освітні галузі, інтегровані навчальні предмети, інтегровані навчальні курси, інтегровані уроки, міжпредметні та проблемні навчальні проєкти, інтегровані позаурочні заходи, інтегровані тематичні місячники, тижні, дні [10, с. 413].

Особливої актуальності набувають ідеї інтеграції різнопредметних знань в освітньому процесі початкової школи, оскільки молодшим школярам властиве цілісне сприйняття об'єктів та явищ навколишнього світу. Послідовність етапів реалізації міжпредметної інтеграції змісту початкової освіти передбачає застосування міжпредметних зв'язків на уроках суміжних дисциплін на основі репродуктивної діяльності та елементів проблемності, формування міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук учнями шляхів їх розв'язання, організацію систематичного проблемного навчання на основі вирішення ускладнених міжпредметних проблем усередині інтегрованого курсу [12, с. 110].

Одним із актуальних напрямів інноваційного розвитку природничо-математичної освіти в Україні є STEM-орієнтований підхід до навчання. Такий підхід посилює дослідний і науково-технологічний потенціал школярів, розвиває навички критичного, інноваційного та творчого мислення, комунікації та командної роботи. STEM-підхід упроваджується на всіх рівнях освіти, у тому числі початкової.

STEM-освіта є одним із важливих трендів розвитку української освітньої

системи. Вона надає можливість реалізувати інтегрований, міждисциплінарний і проєктний підхід до навчання, обґрунтовано розвиває здібності до аналітичної, дослідницької роботи, експериментування та критичного мислення, вміння застосовувати науково-технічні знання у реальному житті, активізує розвиток креативності та інноваційного потенціалу здобувачів освіти [8, с. 6].

В учнів початкових класів STEM-освіта формує:

– *Критичне мислення*. Діти вчать аналізувати, ставити запитання і самостійно знаходити відповіді.

– *Креативність*. Це нові ідеї, винаходи та свіжий підхід до розв'язання задач. Діти вчать мислити нестандартно.

– *Вміння працювати у команді*. Більшість STEM-завдань розраховані на співпрацю, передбачають розподіл обов'язків, потребують взаємодопомоги та взаєморозуміння.

– *Емоційний інтелект*. Здатність розпізнавати, розуміти та керувати власними емоціями, розуміти стани та впливати на емоції інших людей.

– *Технічну грамотність*. Знання у сфері технологій, програмування, робототехніки та інженерії реально відкривають шлях у майбутнє.

– *Здатність до розв'язання проблем*. Діти вчать самостійно вирішувати практичні завдання, шукати вихід зі складних ситуацій.

STEM-навчання – це діяльність, коли учні й учениці виконують роль науковців / науковиць, які спостерігають явища навколишнього світу, та знаходять розв'язання проблем. Це також може означати, що учнівство шукає закономірності, ставить запитання та відповідає на них, а також використовує свої ресурси для пошуку відповідей. STEM може мати вигляд наукового експерименту або проєктного завдання і об'єднувати вивчення погоди, космічного простору та життя рослин, а також вивчення програмування, побудови конструкцій, графіків або проєктування зображень [7, с. 27].

3. Персоналізація навчання

За визначенням С. Якубова, персоналізоване навчання (*далі* – ПН) позиціонується як особистісно-спрямований процес, у якому в реальному часі відображаються навчальні досягнення учня і доступні широкі можливості керування напрямом освіти, а також реалізуються *відповідні педагогічні стратегії для досягнення мети навчання*.

Дослідник виокремлює базові компоненти персоналізованого навчання та вказує на їхню роль в освітньому процесі.

• ПН пропонує надавати гнучкі умови щодо обсягу, місця й часу навчання, яке здійснюється поза класною кімнатою. Це має на меті здійснення навчання, спрямованого на учня, де освітній процес прив'язаний до потреб кожного, його переваг чи хиб та/або зацікавлень.

• ПН передбачає, що учні мають доступ до кількох рівнів і варіантів оцінювання (наприклад, тести з кількома варіантами відповідей, усні опитування або рубрики на основі виконаного проєкту), щоб висловити свої ідеї та продемонструвати здобуті навички. Це має на меті здійснення етапу демонстрації навчального прогресу в умовах, коли учні прогресують у власному темпі, відповідно до виявлених здібностей і докладених зусиль.

• ПН передбачає забезпечення учнів постійним доступом до інтерактивного навчального контенту і їхніх персональних навчальних планів (ПНП). Це потрібно для надання учневі елементів керування навчальним процесом, де всі учні постійно контролюють свої навчальні досягнення й беруть відповідальність за власне навчання [14, с. 18].

Концепція Нової української школи передбачає впровадження персоналізованого навчання, яке спрямоване на забезпечення індивідуального підходу до кожного учня та розвиток ключових компетентностей. Відповідно до компетентнісного підходу вчителі адаптують навчальний процес під індивідуальні потреби учнів, забезпечуючи розвиток їхніх сильних сторін та підтримку в тих сферах, де потрібна додаткова допомога. Вони відіграють динамічну і багатогранну роль порівняно з традиційним навчанням. Тут роль вчителя має бути розширена до тьютора та наставника, який співпрацює з іншими вчителями, адміністрацією, психологами, щоб створювати та коригувати індивідуальні освітні маршрути [15, с. 18].

Персоналізоване навчання – це інноваційний підхід в освіті, який передбачає адаптацію навчального процесу до індивідуальних потреб, інтересів та стилю навчання кожного учня. На відміну від традиційного навчання, де всі учні вивчають один і

той самий матеріал, персоналізоване навчання дає змогу кожному учню рухатися власним темпом, вибирати теми, які його цікавлять, і розвивати свої сильні сторони. Цей підхід базується на ідеї, що кожна людина унікальна і потребує індивідуального підходу до навчання [9, с. 38].

О. Саган стверджує, що штучний інтелект (ШІ), як сучасний цифровий тренд, надає широкі можливості для персоналізації навчального процесу, а саме: освітній процес стає більш гнучким, адаптивним і орієнтованим на потреби кожного учня, що підвищує ефективність навчання та рівень мотивації.

До таких можливостей дослідниця відносить:

1. *Адаптивне навчання*. Це досягається завдяки тому, що застосунки штучного інтелекту дають змогу кожному здобувачеві рухатися у власному темпі, не прив'язуючись до загальної програми. ШІ може допомагати вчителям створювати індивідуальні навчальні плани для кожного учня. Завдання автоматично підбираються відповідно до рівня знань, що дає змогу уникнути як перевантаження, так і нудьги. Разом із цим ШІ може генерувати навчальні матеріали, які відповідають інтересам і стилю навчання кожного учня. Застосунки ШІ дають змогу створювати інтерактивні ігри та симуляції, які роблять навчання більш цікавим та ефективним. Деякі системи ШІ вже здатні розпізнавати емоції учнів за допомогою аналізу їхньої мови та міміки, що дає змогу вчителям надавати більш ефективну підтримку.

2. *Зворотний зв'язок у реальному часі*, який забезпечується через систему інтерактивних вправ, аналіз помилок здобувачів і надання детальних пояснень для кращого розуміння матеріалу. ШІ може аналізувати великі обсяги даних про успішність здобувача, його стиль навчання, інтереси та мотивацію. Завдяки цьому педагог може своєчасно виявити труднощі, з якими стикається учень, і надати йому додаткову підтримку.

3. *Автоматизація рутинних завдань*, таких як ведення журналів, складання розкладів, перевірка домашніх завдань і т. д. ШІ-системи постійно навчаються на нових даних, що дає їм змогу ставати все більш ефективними і швидко адаптуватися до нових навчальних програм і вимог [Там само, с. 39].

С. Миронова відзначає, що персоналізоване навчання в початковій школі застосовується здебільшого в умовах інклюзивного навчання, оскільки дітям з особливими освітніми потребами необхідний індивідуальний психолого-педагогічний супровід та допомога команди професіоналів. Дослідниця вважає, що для розуміння сутності персоналізованого навчання в інклюзивному класі доцільно розмежувати три близькі за призначенням, але відмінні за змістом поняття, які часто вживаються як синоніми: індивідуалізація, диференціація та персоналізація навчання. *Індивідуалізація навчання* – це організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів під час застосування загальних форм і методів навчання. *Диференціація* передбачає об'єднання учнів у групи на підставі схожості їхніх індивідуальних особливостей та організацію навчання в межах цих груп. *Персоналізація навчання* торкається не лише когнітивної сфери, але й охоплює емоційний розвиток дитини, її мотивацію, інтереси, самооцінку та здатність до самоорганізації пізнання [5].

4. Соціально-емоційне навчання

Молодший шкільний вік характеризується посиленою емоційністю та потребою знайти своє місце в соціумі. Діти проявляють емоційну чутливість до навколишнього світу, в них активно розвиваються інтелектуальні здібності. Вони починають розуміти та усвідомлювати свої емоційні стани, контролювати дії та вчинки. Водночас, вони проявляють співчуття по відношенню до інших людей, у них розвивається здатність розуміти їхній внутрішній світ. Діти намагаються аналізувати складні емоційні стани та адекватно оцінювати поведінку інших людей. Розуміння емоційної сфери дозволяє будувати успішне спілкування з ними вдома, в школі, в громадських місцях. Завдяки цьому, діти усвідомлюють свою нову соціальну роль у суспільстві, що впливає на їхню самооцінку і взаємини з дорослими та однолітками. Тому молодший шкільний вік вважається найбільш сприятливим для соціально-емоційного розвитку та навчання.

Вперше термін «соціально-емоційне навчання» (SEL, укр. СЕН) був оприлюднений у 1994 році науковцями Інституту Фетцера (США). На підтримку соціально-емоційного навчання у цьому ж році було створено CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning) – Асоціацію для академічного, соціального та емоційного навчання. Це міжнародна науково-практична організація, в межах якої розробляються й втілюються в освітні заклади програми й стратегії соціально-емоційного навчання. дітей, учнівства і студентства. На сьогодні відомо більше 200 існуючих програм соціально-емоційного навчання, розроблених провідними науковцями й практиками не тільки з США, але й з інших країн світу.

Програма соціально-емоційного навчання розглядалась фахівцями як освітня реформа, шлях виходу освітньої системи з тривалої кризи. Її основна ідея – розвиток базових людських цінностей, соціальних і емоційних навичок в дітей і молоді, який допоможе досягти успіху в школі, кар'єрі, житті. Її основна мета – покращення показників успішності, профілактика та зменшення психічних і поведінкових проблем, зниження випадків булінгу, небажаної агресії, створення атмосфери партнерства й взаємної поваги між учнями та вчителями, отримання радості від навчання.

Програма соціально-емоційного та етичного навчання (Social Emotional and Ethical Learning) базується на ідеях, розроблених американським психологом і науковим журналістом Деніелем Гоулманом. Вона є засобом розвитку «м'яких навичок» або «soft skills». Такі навички включають у себе вміння ефективно спілкуватися, відчувати співпереживання як до себе, так і до інших, контролювати власні емоції, співпрацювати в команді, виявляти креативність та критичне мислення, а також демонструвати лідерські якості та розуміння інших аспектів цього навчання. Ця програма сприяє формуванню в учнів свідомості, співпереживання та активної участі. На практиці, це означає набір вправ, які можна включати в уроки або проводити як окремі сесії навчання [6, с. 49–50].

Популяризацією СЕН та СЕЕН в Україні займається Громадська Організація «ЕдКемп Україна». За її ініціативи деякі програми соціально-емоційного навчання імплементуються в закладах освіти.

Програма соціально-емоційного та етичного навчання, схвалена Міністерством освіти і науки

України, інтегрується у варіативну частину навчальних планів як окремий предмет або факультатив для учнів різних вікових груп. Як правило, уроки СЕЕН проводяться раз на тиждень з поступовим ускладненням тематики й опорою на матеріал попередніх занять. Окрім того, елементи СЕЕН регулярно впроваджуються під час класних годин та інших виховних заходів, що забезпечує системність розвитку емоційних і соціальних компетентностей здобувачів освіти [11].

Соціально-емоційне навчання сприяє розвитку таких аспектів громадянської та соціальної компетентностей:

1. Управління емоціями – здатність учнів розпізнавати, розуміти і керувати своїми емоціями, особливо в умовах високого рівня стресу або емоційної напруги. Це є важливою складовою їхнього психічного здоров'я, що допомагає стабілізувати поведінку в складних ситуаціях і зберігати позитивний настрій у класі. Ефективне управління емоціями сприяє створенню в учнів відчуття впевненості та можливості впливати на власне життя.

2. Емпатія та соціальна взаємодія – здатність розуміти емоції інших, виявляти чуйність і підтримку, що знижує рівень агресії та конфліктності. У багатонаціональних, інклюзивних шкільних середовищах ця компетентність є важливим фактором створення атмосфери взаємоповаги, сприяючи розвитку культурної та емоційної обізнаності. Така здатність до емпатії формує у дітей відчуття спільності, довіри та психологічної безпеки, які є основою ефективного соціального функціонування.

3. Критичне мислення та прийняття рішень – здатність аналізувати життєві ситуації, усвідомлено обирати поведінку, враховуючи етичні, емоційні й соціальні наслідки. Це сприяє формуванню у школярів здатності обґрунтовувати свої дії, вчитися на своїх помилках і знаходити шляхи вирішення конфліктів. Розвиток критичного мислення сприяє глибшому розумінню життєвих ситуацій, формує здатність адаптуватися до змін і сприяє встановленню більш гармонійних стосунків.

4. Відповідальне ставлення до особистих і суспільних завдань – усвідомлення власної ролі у шкільному колективі та соціумі загалом, формування громадянської позиції, що виховує у дітей здатність дбати про свої обов'язки та відповідально ставитися до інших. Формування цієї компетентності сприяє зростанню відчуття власної значущості в соціумі та навчає школярів брати на себе відповідальність за свої рішення.

Загалом, формування цих компетентностей підтримує позитивний емоційний клімат, сприяє зниженню рівня конфліктності й створює атмосферу, в якій кожен учасник почувається прийнятним і цінним. Завдяки цим навичкам учні стають більш стійкими до стресу, що особливо важливо в українських реаліях, де соціально-емоційна безпека дітей потребує додаткової уваги через зовнішні фактори, зокрема військові дії. Міцний емоційний фундамент, сформований за допомогою соціально-емоційного навчання, дозволяє дітям адаптуватися до змін та долати складні життєві ситуації з меншими психоемоційними втратами [4, с. 80-81].

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, на стан початкової освіти суттєво впливають ключові тенденції, пов'язані з питаннями реформування освіти в Україні. Викликає незмінний інтерес проблема формування ключових

компетентностей, продовжують вивчатись питання міжпредметної інтеграції та персоналізації навчання, активно досліджуються можливості STEM-освіти та штучного інтелекту, не зникає потреба в соціально-емоційному забезпеченні освітнього процесу.

Перспективи подальших досліджень у галузі початкової освіти пов'язані з оновленням її змісту, осучасненням навчально-методичного забезпечення, створенням безпечного освітнього середовища, впровадженням нових освітніх технологій та просуванням сучасних освітніх трендів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Гречина М. Компетентнісний підхід як основа сучасної освітньої парадигми. *Електронний науково-методичний журнал «Педагогічна Житомирщина»*. 2024. № 1 (33).
- Державний стандарт початкової освіти. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2025 р. №1810. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-2025-%D0%BF#Text>
- Кондратьєва А. В. Компетентнісний підхід у навчанні учнів початкових класів за концепцією Нової української школи. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Випуск 23. Т. 2. С. 23–27.
- Матвієнко О. В., Химич М. А. Соціально-емоційне навчання як засіб створення безпечного освітнього простору. *Освітньо-науковий простір*. 2024. Вип. 7(2.1). С. 75–84.
- Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон. 2020. 176 с.
- Мороз Є. Сутність та складові соціально-емоційних навичок молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 7 (131). С. 43–54.
- Потапенко І. STEM-освіта в початковій школі: від навчальної моделі до реального уроку / за заг. ред. О. Елькін, О. Масалітіна; упорядкув. К. Ремез. Електронне видання. Київ: ГО «EdCamp Ukraine», 2023. 300 с.
- Ростока М. Л., Кравченко Ю. А. Stem-концепти цифрової трансформації освіти: аналітичне узагальнення. *Імідж сучасного педагога*. 2025. №1(220). С. 5–11.
- Саган О. В. Організація персоналізованого навчання за допомогою штучного інтелекту. *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. 2024. Випуск 108. С. 37–43.
- Сакалюк О. П., Стефунько Л. І. Складові компоненти підготовки майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання у початковій школі. *«Молодий вчений»*. 2020. № 3 (79). С. 412–415.
- СЕЕН-путівник. Соціально-емоційне та етичне навчання: освітня програма для навчання серця й розуму / Голов. ред. О. Елькін. 2-ге вид. К.: ТОВ «Інжиніринг», 2023. 148 с.
- Сокурєнко О., Рибачук О. Апробація моделей упровадження інтегрованого навчання в початковій школі: здобутки дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня. *Іноватика в освіті (експерименти, проекти)*. 2021. № 1 (88). С. 109–122.
- Федяєва В. Л. Компетентнісний підхід у концепції «Нова українська школа»: плюси, мінуси, перспективи втілення. *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. 2023. Випуск 102. С. 12–18.
- Якубов, С. Персоналізоване навчання в загальноосвітній школі: основні визначення та шляхи до впровадження. *Директор школи*. 2016. 9 (117). С. 59–72.
- Ялліна В. Л., Дрозд М. П. Персоналізоване навчання: визначення, роль вчителя та підручника, цифрові технології. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2024. № 94. С. 16–20.

REFERENCES

- Hrechyna, M. (2024). Kompetentnisnyi pidkhid yak osnova suchasnoi osvitnoi paradyhmy [Competency-based approach as the basis of the modern educational paradigm]. *Elektronnyi naukovo-metodychnyi zhurnal «Pedahohichna Zhytomyrshchyna»*. № 1 (33). [in Ukrainian]

2. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of primary education]. (2025). Zatv. postanovoju Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 hrudnia 2025 r. №1810. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-2025-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

3. Kondratieva, A. V. (2020). Kompetentnisnyi pidkhid u navchanni uchniv pochatkovykh klasiv za kontseptsieiū Novoi ukrainskoi shkoly [Competency-based approach to teaching primary school students according to the concept of the New Ukrainian School]. Innovatsiina pedahohika. Vypusk 23. T. 2. 23–27. [in Ukrainian]

4. Matviienko, O. V., Khymych, M. A. (2024). Sotsialno-emotsiine navchannia yak zasib stvorennia bezpechnoho osvitnoho prostoru [Social-emotional learning as a means of creating a safe educational space]. Osvitno-naukovyi prostir. Vyp. 7(2.1). 75–84. [in Ukrainian]

5. Myronova, S. P. (2020). Nova ukrainska shkola: osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu uchniv pochatkovoї shkoly v inkliuzyvnnykh klasakh: navchalno-metodychnyi posibnyk [New Ukrainian school: features of organizing the educational process of primary school students in inclusive classes: teaching and methodological manual]. Ternopil: Aston. 176 p. [in Ukrainian]

6. Moroz, Ye. (2023). Sutnist ta skladovi sotsialno-emotsiinykh navychok molodshykh shkoliariv [The essence and components of social and emotional skills of younger schoolchildren]. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii. № 7 (131). 43–54. [in Ukrainian]

7. Potapenko, I. (2023). STEM-osvita v pochatkovii shkoli: vid navchalnoi modeli do realnoho uroku [STEM education in elementary school: from educational model to real lesson] / za zah. red. O. Elkin, O. Masalitina; uporiadkuv. K. Remez. Elektronne vydannia. Kyiv: HO «EdCamp Ukraine». 300 p. [in Ukrainian]

8. Rostoka, M. L., Kravchenko, Yu. A. (2025). Stem-kontsepty tsyfrovoi transformatsii osvity: analitychne uzahalennia [STEM concepts of digital transformation of education: analytical generalization]. Imidzh suchasnoho pedahoha. №1(220). S. 5–11. [in Ukrainian]

9. Sahan, O. V. (2024). Orhanizatsiia personalizovanoho navchannia za dopomohoiu shtuchnoho intelektu [Organization of personalized learning using artificial intelligence]. Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 108. S. 37–43. [in Ukrainian]

10. Sakaliuk, O. P., Stefunko, L. I. (2020). Skladovi komponenty pidhotovky maibutnykh uchyteliv do realizatsii intehrovanoho navchannia u pochatkovii shkoli [Components of training future teachers to implement integrated learning in primary school]. «Molodyi vchenyi». № 3 (79). S. 412–415. [in Ukrainian]

11. SEEN-putivnyk Sotsialno-emotsiine ta etychne navchannia: osvitiia prohrama dlia navchannia sertsia u rozumu

[SEEN Guide. Social-Emotional and Ethical Learning: An Educational Program for Educating the Heart and Mind] (2023). Holov. red. O. Elkin. 2-he vyd. K.: TOV «Inzhynirynh». 148 p. [in Ukrainian]

12. Sokurenko, O., Rybachuk, O. (2021). Aprobatsiia modelei uprovadzhennia intehrovanoho navchannia v pochatkovii shkoli: zdotuky doslidno-eksperymentalnoi roboty rehionalnoho rivnia [Testing models for implementing integrated learning in primary school: achievements of research and experimental work at the regional level]. Innovatyka v osviti (eksperymenty, proiekty). № 1 (88). S. 109–122. [in Ukrainian]

13. Fediaieva, V. L. (2023). Kompetentnisnyi pidkhid u kontseptsii «Nova ukrainska shkola»: pliusy, minusy, perspektyvy vtilennia Pedahohichni nauky [Competency-based approach in the concept of the "New Ukrainian School": pros, cons, prospects for implementation]. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 102. S. 12–18. [in Ukrainian]

14. Yakubov, S. (2016). Personalizovane navchannia v zahalnoosvitnii shkoli: osnovni vyznachennia ta shliakhy do vprovadzhennia

[Personalized learning in secondary school: basic definitions and ways to implement]. Dyrektor shkoly. 9 (117). S. 59–72. [in Ukrainian]

15. Yallina, V. L., Drozd, M. P. (2024). Personalizovane navchannia: vyznachennia, rol vchytelia ta pidruchnyka, tsyfrovi tekhnologii. [Personalized learning: definition, role of teacher and textbook, digital technologies]. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. № 94. S. 16–20. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДОВГА Тетяна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: початкова освіта, Нова українська школа, організація освітнього процесу, інноваційні технології навчання, професійна підготовка майбутніх педагогів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DOVHA Tetiana – Doctor of Pedagogy, Professor, Professor of the Department of Preschool and Primary Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: primary education, New Ukrainian School, organization of the educational process, innovative teaching technologies, professional training of future teachers.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2026 р.

Стаття прийнята до друку 14.03.2026 р.

УДК 376.1:364.026

DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-223-22-27

ISSN 2415–7988 (Print) ISSN 2521–1919 (Online)

ДУБІНКА Микола –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітніх наук
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7129-3750>
e-mail: m.m.dubinka@cuspu.edu.ua

ІНКЛЮЗИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

У статті розкрито зміст і співвідношення понять «компетентність», «професійна компетентність» та «інклюзивна компетентність» у структурі професійної підготовки сучасного вчителя. З'ясовано, що професійна компетентність педагога виявляється у поєднанні його теоретичної обізнаності та практичної готовності до ефективного виконання професійних функцій у різних педагогічних ситуаціях. Інклюзивну освіту охарактеризовано як систему освітніх послуг, що базується на принципах забезпечення права кожної дитини на здобуття освіти та можливості навчатися за місцем проживання у спільному освітньому середовищі. Інклюзивна компетентність визначено як інтегральну характеристику професійної підготовленості педагога, що відображає рівень його знань, умінь і готовності здійснювати педагогічну діяльність в умовах інклюзивного навчання.